

Plan van Aanpak Slikken van Flakkee

Vastgesteld door het Algemeen Bestuur van het Natuur- en Recreatieschap op 1 juli 2010

1. Inleiding

Het programma 'Zicht op de Grevelingen' is erop gericht de natuurkwaliteit van de Grevelingen verder te versterken en een meer robuust karakter te geven en tegelijkertijd de natuur meer beleefbaar te maken en te laten bijdragen aan de regionale economie. Onderdeel van het programma zijn een viertal gebiedsprojecten: 'De Punt', 'Brouwersdam', 'Grevelingendam' en 'Slikken van Flakkee'. Deze notitie geeft een plan van aanpak voor het gebiedsproject 'Slikken van Flakkee'

2. De Slikken van Flakkee als natuur- en recreatiegebied nú

De Slikken van Flakkee zijn ongeveer 1500 hectare groot en vormen daarmee het grootste 'land'-natuurgebied van de Grevelingen. Zij grenzen over een afstand van circa 15 kilometer aan Goeree-Overflakkee. Het is daardoor een belangrijke poort voor mensen die vanaf het land de Grevelingen en zijn natuur- en landschapswaarden willen verkennen.

Als natuurgebied nemen de Slikken van Flakkee, zowel binnen de Grevelingen als in het ruimere verband van de Zuidwestelijke Delta een bijzondere plaats in. Het gebied wordt gekenmerkt door een groot aantal bijzondere habitattypen en plant- en diersoorten, die bijdragen aan het karakter van de Grevelingen als internationaal belangrijk NATURA 2000-gebied. In dit verband moet met name gedacht worden aan:

- In de oeverzone komt een fraaie zonering van verschillende typen zoutvegetaties voor (habitattypen 1310 [zilte pionierbegroeiingen] en 1330 [zilte graslanden]).
- Op zandige gedeelten met een hoge grondwaterstand zijn vegetaties van vochtige duinvalleien (H2190) over een aanzienlijke oppervlakte goed ontwikkeld.
- Grote oppervlakten zijn begroeid met verschillende typen natuurlijk struweel en bos, waaronder de in Europees verband belangrijke duindoornstruwelen (H2160) en kruipwilgstruwelen (H2170).
- Het gebied herbergt een grote populatie van de in Europees verband prioritaire Noordse woelmuis (H1340). Mogelijk is deze populatie zelfs een van de grootste van Nederland (en daarmee van de wereld).
- De oeverzone is een belangrijk broedgebied voor verschillende soorten kwetsbare kust- en strandvogels (o.a. Strandplevier)
- In het winterhalfjaar is het gebied een rust- en foerageergebied voor grote aantallen ganzen en andere watervogels (o.a. Brandgans).

De Slikken van Flakkee vallen uiteen in enkele verschillende deelgebieden met ieder een eigen landschappelijke opbouw, die ook in de ruimere context van de Zuidwestelijke Delta zonder meer bijzonder mag worden genoemd. Het zuidelijk deel bestaat uit een grootschalig open gebied, waar grazige vegetaties domineren. De aanwezigheid jaarrond van kuddes Heckrunderen en Fjordenpaarden geven dit gebied een bijzonder karakter. Het noordelijk deel kent vanaf de afsluiting van het Brouwershavense gat (1971) een grotendeels spontane vegetatieontwikkeling. Onder invloed hiervan is een geleidelijke overgang ontstaan van besloten bossen en struwelen naar ruigten en een open kustzone. Het middengebied vormt de overgang tussen het landschappelijk open begraasde gebied van Slikken-Zuid en de meer begroeide Slikken-Noord. Het is relatief goed ontsloten door een deels verharde en deels halfverharde weg en een fietspad. Een steiger zorgt er hier voor dat de Slikken ook vanaf het water bereikbaar zijn. In dit deel bevindt zich ook een strandje, een wandelroute en enkele vogelobservatiepunten.

Ondanks de grote randlengte met het polderland van Goeree-Overflakkee en de aanwezige recreatieve voorzieningen genieten de Slikken van Flakkee slechts geringe bekendheid als mogelijke plek voor natuurbeleving. Dat heeft vooral te maken met:

- Onvoldoende eenheid in uitstraling.
- Geïsoleerde ligging en gebrekkige bewegwijzering.
- Geen duidelijk herkenbare entree(s).
- Ongelijke verdeling van routestructuren: het midden-gebied is 'over-ontsloten' en de zuidelijke slikken ontberen iedere ontsluiting of toegankelijkheid. De noordelijke slikken zijn over de volle lengte ontsloten door een wandelpad (LAW-route). Dit pad is door zijn

beslotenheid en lengte echter vrij saai en staat in het winterhalfjaar bovendien langdurig onder water.

- Door zijn geïsoleerde ligging en goede ontsluiting is vooral het middengebied een plek waar zich dingen afspelen, die niet in een natuur- en recreatiegebied thuishoren. Met name in de stille uren (van de dag en het jaar) staat de sociale veiligheid daar soms onder druk.

3. Slikken van Flakkee in de toekomst: meer getij en dynamiek

Een belangrijk thema in het programma 'Zicht op de Grevelingen' is de introductie van getij en dynamiek in de Grevelingen. Juist de Slikken van Flakkee kunnen hiervan profiteren. Grote delen van de oevers van de slikken hebben een flauw glooiend karakter. Zij zijn daardoor bij uitstek geschikt voor het creëren van grote oppervlakten intergetijdegebied en overgangszones met verschillende typen zoute habitats. De relatief hoge ligging van andere gedeeltes bieden goede perspectieven voor het behoud van minder aan de getijdynamiek gebonden waarden van het kustlandschap (bijvoorbeeld: Noordse woelmuis, broedvogelhabitats, vegetaties van voedselarme bodem).

4. Ambitie

Doel van de gebiedsontwikkeling is om de kwaliteiten van de Slikken van Flakkee als natuur- en recreatiegebied te versterken en verder te ontwikkelen. De ligging van het gebied in de natuurzone van de Grevelingen is daarbij vertrekpunt. In recreatief opzicht moet het accent liggen op beleving van natuur- en landschapswaarden in de ruimste zin van het woord. De ambitie is om de Slikken van Flakkee in de komende vijf tot tien jaar te ontwikkelen tot het beeldbepalende 'land-natuurgebied' van de Grevelingen, dat zich qua uitstraling en voorzieningenniveau kan meten met gebieden als Tiengemeten, de zuidkust van Schouwen en het Verdrongen Land van Saeftinghe.

5. Gebiedsopgaven

De natuur- en recreatiekwaliteiten van de Slikken van Flakkee kunnen op verschillende manieren worden versterkt. Sommige maatregelen kunnen op korte termijn worden uitgevoerd, voor andere moet eerst een plan worden gemaakt. Weer andere zijn nog zodanig met onzekerheden omgeven, dat moet worden begonnen met een verkenning van kansen en risico's en dat daarna pas over planvorming en uitvoering kan worden besloten. De gebiedsopgaven voor de Slikken van Flakkee zijn hieronder themagewijs geordend en worden per realisatiehorizon besproken.

A. Versterken van de relatie tussen de buitendijkse natuurgebieden en het binnendijkse polderland

Het polderland van Goeree-Overflakkee en het buitendijkse gebied van de Slikken van Flakkee zijn twee verschillende werelden, die slecht met elkaar verbonden zijn. Dat geldt niet alleen voor de fysieke ontsluiting en de bewegwijzering; ook in de functionaliteit en de beleving van het landschap zijn zij niet of nauwelijks met elkaar verbonden. Het is de ambitie van de gebiedsontwikkeling Slikken van Flakkee om daarin verandering te brengen: polderland en buitendijkse slikken moeten meer één geheel worden. Daarbij is het niet de bedoeling polderland en buitendijks gebied dezelfde uitstraling te geven. Het onderscheid en het contrast tussen beide draagt juist in hoge mate bij aan de identiteit van het Flakkeese landschap. Dit plan van aanpak wil echter wel de samenhang tussen beide gebieden versterken en beter zichtbaar en beleefbaar maken.

Planvorming:

- Verbeteren ontsluiting en bewegwijzering
(trekker: ISGO)

Vanuit de hoofdinfrastructuur van Goeree-Overflakkee en zijn dorpen moet routestructuren en een logische ontsluiting van de Slikken van Flakkee worden ontworpen, die het ook voor minder bekende bezoekers gemakkelijk maken het gebied te bezoeken. Daarbij moet er niet alleen aandacht zijn voor autoverkeer, maar vooral ook voor fietsers en wandelaars. Deze routes en infrastructuur moeten op een heldere manier worden aangeduid met een goede bewegwijzering.

Visievorming:

- Roxenispolder mogelijk ontwikkelen als natuurgebied
(trekkers: Provincie Zuid-Holland/Deltanatuur)

Binnen het programma DELTANATUUR bestaan ideeën om, grenzend aan de Slikken van Flakkee, een deel van de polder Roxenisse in te richten als natuurgebied. Deze gedachte

sluit aan bij de hiervoor geuite wens om buitendijks en binnendijks gebied met elkaar te verbinden en meer belevingsmogelijkheden te creëren. Op dit moment worden mogelijkheden van binnendijkse natuurontwikkeling verkend. Deze verkenning moet worden gekoppeld aan de ambities van de gebiedsontwikkeling voor de Slikken van Flakkee. Nagegaan moet worden of een en ander kan worden gecombineerd tot één geheel met meerwaarde.

Kosten: PM; gereed in 2010.

- Visievorming verbinding zoute kreken Flakkee met Grevelingen
(trekkers: Provincie Zuid-Holland/Waterschap Hollandse Delta)
In het polderland van Flakkee bevinden zich enkele kreken met bijzondere zilte natuurwaarden, die waterhuishoudkundig geïsoleerd zijn van het omringende polderland. Zij hebben voor een deel NATURA 2000-status (Brede Gooi en Oude Dee). Mede door hun geïsoleerde ligging is de waterkwaliteit onder de maat. Verbinden van deze kreken met de Grevelingen kan enerzijds de ecologische kwaliteit verbeteren en biedt anderzijds ook mogelijkheden voor het versterken van de natuurbeleving (bijv: wandel- en fietsroutes van binnen- naar buitendijks). Een en ander moet worden ingebed in discussies over zoetwatervoorziening van het Flakkeese polderland en de Natura 2000-beheerplanning.
Kosten PM; gereed 2011

B. Realisatie van een horecavoorziening annex informatiecentrum

Visievorming:

- Verkenning haalbaarheid/formulering programma van eisen horecapaviljoen
(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen')
Een horecavoorziening kan een belangrijk kristallisatiepunt zijn voor het recreatief gebruik van de Slikken van Flakkee. Het kan enerzijds fungeren als een trekker en aanjager en anderzijds ook bijdragen aan zonering en kwaliteitsverbetering. Ter gedachtebepaling kan worden verwezen naar 'Oortjeshekken' (Millingerwaard), Café 'het Verdrongen Land' (Saeftinge) of de 'Heerenkeet' (Zuidkust Schouwen).
Het ligt voor de hand een dergelijke voorziening te situeren op of bij de dijk in het middengebied. De exacte locatie en ook de wijze waarop een dergelijke voorziening moet worden gerealiseerd is echter nog met onzekerheden omgeven. Er moet daarom begonnen worden met een verkenning van de haalbaarheid van een horecavoorziening op deze plaats. Op basis daarvan kunnen vervolgens besluiten worden genomen over het feitelijke ontwikkelingstraject. (2010; besluitvorming over vervolg voorjaar 2011)

C. Natuurontwikkeling

Planvorming

- Natuurontwikkeling voormalig schor Slikken van Flakkee-Midden/Zuid
(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen')
Het hoogste deel van Slikken van Flakkee-Zuid bestaat uit voormalig schorren, die na de afsluiting in 1971 zij omgevormd naar bouwland. Daarbij zijn de voormalige kreken in dit gebied geëgaliseerd. Het grootste deel van deze gronden is in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw door Staatsbosbeheer verworven en weer aan het natuurgebied toegevoegd. De tijdelijk als landbouwgrond gebruikte delen zijn echter geëgaliseerd gebleven en vormen thans daardoor een relatief eenvormige vlakte met weinig variatie. Op Slikken van Flakkee bevindt zich ook nog een enclave landbouwgrond, waardoor het voormalige schorgebied hier zijn versnipperde karakter heeft behouden.
Als onderdeel van de gebiedsontwikkeling van Slikken van Flakkee zal een nieuwe inrichting voor de hogere geëgaliseerde delen van Slikken van Flakkee worden ontwikkeld. Daarbij gaat het om het volgende:
 - Verwerving van de laatste kavel landbouwgrond
 - Inrichting van de enclave en de achterliggende kavel natuurgebied in samenhang met de rest van het natuurgebied
 - Creëren van een aantal water- en moeraspartijen op Slikken van Flakkee-Zuid, al dan niet in aansluiting op kreken, die in verbinding staan met het Grevelingenmeer
 - Aanleg van enkele uitzichtpunten en/of andere belevingsmogelijkheden. Daarbij moet zo mogelijk aansluiting worden gezocht bij een te realiseren horecavoorziening (zie B).

Kosten: PM; Planvorming in 2010/2011, besluitvorming 2011 en uitvoering 2012/2013

- Natuurontwikkeling zilte oevers
(trekker: projectgroep Natuur MIRT-verkenning Grevelingen)

De Slikken van Flakkee worden gekenmerkt door een relatief grote oppervlakte laaggelegen, flauw glooiende oevers. Deze worden gekenmerkt door zout-zoetovergangen en zilte vegetaties. Bij introductie van getij doen zich hier bijzondere mogelijkheden voor om kritische habitattypen met NATURA 2000-status duurzaam te behouden. Daarbij speelt ook de aanwezigheid van harde oeververdedigingen een rol. Deze beschermen enerzijds de erosiegevoelige oevers. Anderzijds bieden zij ook mogelijkheden om relatief eenvoudig de lengte aan laaggelegen zandige zilte oevers aanmerkelijk te vergroten (opspreiden zand aan de luwe zijde van de oeververdedigingen). Wellicht zijn er ook nog andere mogelijkheden om door gerichte inrichtingsmaatregelen de oppervlakte of de kwaliteit van de lage zilte oevers op de Slikken van Flakkee te vergroten. Deze problematiek is op dit moment aan de orde in de projectgroep Natuur van de MIRT-verkenning Grevelingen. Inzet is dat de daar plaatsvindende studies worden uitgewerkt tot een uitvoeringsplan. Kosten: PM; planvorming 2010/2011; uitvoering 2012/2013.

D. Vergroten van de recreatiemogelijkheden

Uitvoering:

- Aanleg van een fietspad langs Slikken van Flakkee-Noord
(trekker: Waterschap Hollandse Delta)
Langs het zuidelijk en midden-deel van de Slikken van Flakkee bevindt zich aan de buitenzijde van de zeedijk een veel gebruikt fietspad, van waar het gebied goed te overzien is. Langs het noordelijk deel van het gebied ontbreekt zo'n voorziening. Uitbreiding in deze richting maakt dit gebied beter beleefbaar en versterkt ook de recreatieve netwerk van Flakkee als geheel. Aanleg van een dergelijk fietspad maakt onderdeel uit van het Fietspadenplan van de provincie Zuid-Holland. Het waterschap Hollandse Delta heeft de voorbereiding hiervan ter hand genomen.
Kosten: PM; uitvoering eerste gedeelte 2011 en tweede gedeelte 2012/13.
- Verlenging fietspad en realisatie rust- en uitzichtpunten aan de zuidzijde van de Slikken van Flakkee
(trekkers: Waterschap Hollandse Delta/Staatsbosbeheer)
In een analyse van de recreatieve mogelijkheden is in 2007 door Grontmij/Route IV geadviseerd aan de zuidzijde van de Slikken van Flakkee-Zuid enkele nieuwe informatie- en uitzichtpunten aan te leggen, in combinatie met de verlenging van het fietspad. Nagegaan moet worden of een en ander als onderdeel van het Fietspadenplan van de Provincie Zuid-Holland kan worden gerealiseerd of dat een andere realisatie nodig is.
Kosten: aanleg fietspad: € 200.000; rust- en uitzichtpunten: € 20.000. voorbereiding 2010/2011 en uitvoering 2012.

Planvorming:

- Natuurbelevingsplek aan de buitenzijde van de Slikken van Flakkee-Midden
(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen')
Aan de buitenzijde van het middengebied bevindt zich een strandje met een grote parkeerplaats en een aanlegsteiger. Het strandje voorziet vooral in een lokale behoefte. De steiger was tot voor kort het aanlegpunt voor een fiets- en voetveerverbinding met Den Osse ('Rondje met een Pontje'). Deze veerdienst wordt op dit moment niet meer onderhouden. De steiger wordt in bescheiden mate door watersporters gebruikt. Hoewel de voorzieningen in deze omgeving onmiskenbaar in een behoefte voorzien, is het gebruik – vooral gezien het bijzondere karakter van de plek- verre van optimaal. Om het gebruik te optimaliseren moeten het strandje en de parkeerplaats opnieuw worden ingericht. Daarbij moet natuurbeleving in de ruimste zin van het woord centraal staan en moeten de gebruiksmogelijkheden verbreed worden. Te denken valt aan:
 - Vergroten van de oeverlengte met meer speelplekken, ondiep water en eilandjes, waar kinderen de mogelijkheden hebben om te vissen, schelpen te zoeken en te spelen met stenen, zand en water.
 - Omvang en vormgeving van de parkeerplaats in overeenstemming brengen met de gewenste uitstraling (natuurbeleving) en de aard van het gebruik.
 - Inrichting en beheer van bloemrijke vegetaties, die het voor bezoekers mogelijk maken de bijzondere plantengroei van de Slikken van Flakkee lijfelijk te ervaren.
 - Inrichting van een hoger gelegen vogelobservatiepunt (uitkijktoren of –heuvel), die een uitzicht over het begraasde gebied mogelijk maakt en van waar zeldzame vogels gespot kunnen worden (zeearend, lepelaar etc.).
 - Aantrekkelijke wandelroute(s) door het gebied. Daarbij moet met name ook gezocht worden naar mogelijkheden om 'rondjes' te maken.

- Herstel van de fiets-/voetveerverbinding met Scharendijke.
- Aandachtspunt is de sociale veiligheid. De inrichting en ontsluiting moet zodanig zijn dat het gebied niet uitnodigt tot activiteiten die het daglicht niet verdragen. Daarbij speelt met name de ontsluiting voor auto's een rol. Overwogen zou kunnen worden de toegangsweg geheel af te sluiten voor autoverkeer. Dit beperkt echter de toegankelijkheid van het strandje, dat vooral gebruikt wordt door inwoners van Dirksland en Melissant. Het ligt voor de hand de sociale veiligheid aan te pakken in overleg met lokale gemeenschappen op Flakkee. Realisatie van een sociaal veilig klimaat is een voorwaarde voor de uitvoerbaarheid van dit onderdeel van dit plan van aanpak.

(Kosten PM; plan- en besluitvorming 2010/2011; realisatie 2012)

- Verbeteren wandelmogelijkheden

(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen' samen met IVN Goeree-Overflakkee)

De wandelmogelijkheden op Slikken van Flakkee behoeven verbetering. Op dit moment is alleen het middengebied goed ontsloten. De volgende verbeteringen dienen verdere verkenning. Handhaving van de rust en het bijzondere karakter van het gebied is daarbij uitgangspunt:

- Verbinding van de wandelinfrastructuur op het eiland met de wandelmogelijkheden in en rond het natuurgebied
- Meer rondwandelmogelijkheden door en langs het natuurgebied. Daarbij moet gezocht worden naar meer afwisseling in de soms saaie routes, zoals op de noordelijke slikken. Ook moet duidelijkheid worden geschapen over toegankelijkheid van (delen van) de noordelijke slikken.
- Verbeteren toegankelijkheid wandelpad noordelijke slikken.

(Kosten PM; plan- en besluitvorming 2010/2011; realisatie 2012)

- Verkenning mogelijkheden ruiterroute

(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen' samen met lokale ruiter- en menvereniging)

Het is gewenst de behoefte te verkennen aan ruitersporen en een ruiternetwerk. Daarbij moet niet direct aan realisatie van ruiterroutes in het natuurgebied gedacht worden. Wel is het denkbaar dat het ruiternetwerk in het polderland verder versterkt wordt door bijvoorbeeld een doorgaande route langs de Slikken van Flakkee.

(Kosten PM; verkenning in 2010)

F. Communicatie

Ter ondersteuning van de ambitie om natuurgebied en polderland met elkaar te verbinden zullen ook communicatieactiviteiten worden ontwikkeld. Dit moet er toe leiden dat de inwoners en vaste bezoekers van Goeree-Overflakkee de natuurwaarden van de Slikken van Flakkee kennen en zich daarmee verbonden voelen.

Uitvoering:

- Gebruikersoverleg Slikken van Flakkee

(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen')

Al dan niet als onderdeel van een vergelijkbaar overleg voor de Grevelingen als geheel zal jaarlijks ten minste een maal per jaar een overleg met (vertegenwoordigers van) de gebruikers Slikken van Flakkee worden georganiseerd.

(Kosten: PM; aanvang 2010)

- Educatief programma: De Slikken van Flakkee op school

(trekker: uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen' in samenwerking met IVN Goeree/Overflakkee)

Voor basis- en voorgezet onderwijs zullen programma's worden ontwikkeld, die kinderen via het onderwijs kennis laten maken met het gebied en zijn kwaliteiten. Voor het basisonderwijs wordt daarbij primair ingezet op veldbezoeken. Ambitie is om in de komende 10 jaar alle basisschoolleerlingen van Goeree-Overflakkee en Schouwen Duiveland een keer op de Slikken van Flakkee te ontvangen. Voor het voortgezet onderwijs zal lesmateriaal worden ontwikkeld dat gebruikt kan worden door docenten biologie, aardrijkskunde en geschiedenis en dat tevens geschikt is voor oudere leerlingen voor scripties en werkstukken.

(Kosten PM; planvorming 2010; uitvoering vanaf schooljaar 2011/2012.)

6. Randvoorwaarden en afbakening

- Voor de gebiedsontwikkeling wordt uitgegaan van een streefbeeld, waarin de Slikken van Flakkee zich op langere termijn (blijven) ontwikkelen als een dynamisch kustgebied met veel overgangen van zout naar zoet.
- De gebiedsontwikkeling van de Slikken van Flakkee speelt zich af in een dynamische omgeving, niet alleen ecologisch maar ook beleidsmatig. De MIRT-verkenning en de verkenningen voor natuurontwikkeling op Flakkee kunnen belangrijke consequenties hebben voor de Slikken van Flakkee en de daar aanwezige natuur- en recreatiewaarden. Deze ontwikkelingen worden als een gegeven geaccepteerd en te nemen maatregelen moeten daarom het karakter hebben van zogenaamde 'geen spijt-maatregelen'. Bij de verkenningen en de visievorming moet steeds aandacht zijn voor mogelijk toegevoegde waarden en meekoppelmogelijkheden vanuit deze ontwikkelingen.

7. Middelen

7.1 Tijd

De gebiedsontwikkeling 'Slikken van Flakkee' is onderdeel van het uitvoeringsprogramma 'Zicht op de Grevelingen' met een looptijd heeft van 6 jaar en dat loopt tot 2014.

7.2 Geld

Voor groen-blauwe projecten is binnen ZOG een bedrag van ca. € 180.000 beschikbaar. Bedoeling is dit voor een groot deel te gebruiken als basis voor cofinanciering ('multiplier'). Een overzicht van de kosten is opgenomen in paragraaf 11: 'Overzicht kosten, trekkerschap en rol ZOG'.

8. Organisatie

Realisatie van de gebiedsontwikkeling Slikken van Flakkee zal plaatsvinden onder verantwoordelijkheid van het Dagelijks en Algemeen Bestuur van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen. De verschillende activiteiten zullen worden gecoördineerd door een projectgroep, waarin de belangrijkste trekkende partijen, de uitvoeringsorganisatie 'Zicht op de Grevelingen' (GZH en Staatsbosbeheer), Gemeenten en Waterschap zijn vertegenwoordigd. Als klankbordgroep zal functioneren de projectgroep van het Gebiedsgerichte Project Goeree-Overflakkee. In de laatste zal de gebiedsontwikkeling Slikken van Flakkee 2 keer per jaar worden geagendeerd.

9. Risicoanalyse

- Het programma heeft een hoge ambitie en een brede scope, met alle risico's van dien.
- Financiële paragraaf is nog niet volledig ingevuld
- De sociale veiligheid is een belangrijk aandachtspunt. Voor een verdere ontwikkeling van de Slikken van Flakkee als recreatiegebied is een sociaal veilige omgeving een voorwaarde.

10. Monitoring en evaluatie

PM

11. Overzicht kosten, trekkerschap en rol ZOG

Gebiedsopgave voor Slikken	Trekker	Kostenindicatie ¹	Cofinanciering?	Rol programma Zicht op Grevelingen
A. Versterken van de relatie tussen de buitendijkse natuurgebieden en het binnendijkse polderland				
Verbeteren ontsluiting en bewegwijzering	ISGO	Binnen regulier programma ISGO		Meedenken over inhoudelijke invulling, stimuleren
Roxenissepolder	Deltanatuur	Binnen programma deltanatuur		
Visievorming Verbinding zoute krekken Flakkee-Grevelingen	Waterschap & provincie	Ca. 50 k€	Deels KRW, EHS, N2000	
B. Realis. Horecavoorz. annex infocentrum	ZOG	Ca. 50 k€		Op gang brengen + voeden
C. Natuurontwikkeling				
Natuurontwikkeling voormalig_schor Slikken van Flakkee-Midden/Zuid	ZOG	Ca. 300 k€	EHS, N2000	Trekken
Zilte (voor) oevers	MIRT- Grevelingen	Ca. 1 M€	EHS, N2000	Meedenken over inhoudelijke invulling, stimuleren
D Vergroten recreatiemogelijkheden				
Aanleg fietspad langs Slikken noord	Waterschap	Binnen fietspadenplan Z-H		Meedenken over inhoudelijke invulling, stimuleren
Fietspad Slikken zuid+ uitzichtplekken	Waterschap en ZOG	Ca. 220 k€	Z-Holland	
Natuurbelevingsplek Slikken Midden	ZOG	Ca. 250 k€		
Verbeteren wandelmogelijkheden	ZOG + IVN	Ca. 60 k€		
Verkenning ruiterroute	Lokaal Hippisch + ZOG	p.m.	Maneges	
E. Communicatie				
Gebruikersoverleg Grevelingen	ZOG	p.m.		Op gang brengen + voeden
Educatief programma slikken op scholen	ZOG + IVN	p.m.		

¹ Voor groen-blauwe projecten is binnen ZOG een bedrag van ca. €180.000 beschikbaar. Bedoeling is dit voor een groot deel te gebruiken als basis voor cofinanciering ('multiplier')